

táblaméretet; emiatt a kártyák nagy része hiányos. A kártyákon további sérüléseket okozott a betáblázás. A kötésből kifejtett kártyákon (3. kép) a használatból eredő nyomok, szennyeződések jól látszanak, ebből következően a kártyalapok nem gyártási selejtek, hanem valamilyen ok miatt feleslegessé vált lapok, amelyeket másodlagosan is felhasználtak a táblák készítésére. Az előkerült kártyák dűcnyomással készültek és festékekkel színezettek (5. kép). A színezés szintén dűcnyomással, esetleg sab-

lon segítségével készült. A két lépésben készült fekete és színes nyomás a legtöbb helyen kissé elcsúszott egymástól. A színek közül felismerhető a zöld, a piros, a bordó, de valószínűleg kék és sárga színeket is használtak, melyek színei részben megváltoztak, részben elhalványodtak. A kártyákat két réteg papírból kasirozták össze, a hátlapként használtat külső, látszó oldalán feketére festették.

A kötéstáblából összesen 52 db kártya- és néhány kéziratrödék került elő.

Szakirodalmi csemegék az elmúlt századokból

Tallózás folyóiratokban 16. rész Iparstatisztika

Magyarországon az első hivatalos iparstatisztikai felmérést 1871-ben készítették. Az 1875-ben megjelenő Magyar statisztikai évkönyv előszavában azonban a felvételt készítő Magyar Királyi Statisztikai Hivatal is elismeri, hogy az adat szolgáltatás hézagossága és pontatlanságai miatt ezek az adatok nem teljesen megbízhatóak. A magyar korona országaiban másodszer 1884-ben volt a következő iparstatisztikai felmérés, amelyet szintén nem ítélték megbízhatónak, bár sokkal nagyobb felkészültséggel készítették.

A Statisztikai Hivatal munkája azonban a jelek szerint egyre tökéletesebb lett, mert az 1899-es adatfelvételekből már egy 20 részből álló, az egyes iparágakat külön tárgyaló kiadvány készült, amely az előző két statisztikai felmérésnek az adataira is támaszkodik. A kiadványsorozat **A magyar korona országainak gyáripára az 1898. évben** címmel 1901-ben jelent meg, ennek a XIII. füzet a **Papirosanyag- és papirosgyártás**. A füzet négy fejezetben tárgyalja a történelmi Magyarország és a koronához tartozó Horvát Szlavónia papíriparát. Az első fejezet 1. részének címe **A papirosanyag- és papirosgyárak száma**. Ebben a következőket találjuk:

Az 1898. évben a magyar korona országaiban 9 papirosanyag- és 21 papirosgyár volt üzemben: az előbbieket mind az anyaországban, az utóbbiak közül 20 Magyarországon, 1 pedig Horvát-Szlavonországokban volt. E gyárak a következők:

a/ Papirosanyaggyártás:

1. Pollák Frigyes első magyar szalmaanyaggyára, Arad (1896)

2. Brassói cellulose-gyár r.-t. cellulose- és papirgyára, Zernest, Fogaras vármegye (1890)

3. Első magyar papíripar r.-t. cellulose- és papirgyára, Horka, Gömör vármegye (1884)

4. Janovitz Gyula faanyaggyára, Rochfalva, Gömör várm. (1870).

5. Rózsahegy papíripargyári r.-t. papíripar- és lemezgyára, Fehérpatak pusztá, Liptó vármegye (1883)

6. Makovitzky, Houdek és Társai papíripargyára, Kís-Olaszi, Liptó vármegye (1889)

7. Friedmann Bernát és Fia papíriparlemezgyára, Liptó-Szent-Miklós, Liptó vármegye (1886)

8. Hohenlohe-Oehringen herceg papíriparlemezgyára, Javorina, Szepes vármegye (1876)

9. Schoeller és Társa cellulosegyára, Torda, Torda-Aranyos vármegye (1891)

A felsorolásból láthatjuk, hogy ezeknek a cellulózyáraknak egyike sem volt a mai Magyarország területén. Nézzük a papíriparakat:

b/ Papirosgyártás:

1. Cs. és kir. szab. Hermanecz papíripargyár, Körmöcbánya, Bars vármegye (1830)

2. Haltrich C.G. és Fia papíripargyára, Borgó-Prund, Besztercze-Naszód vármegye (1786)

3. Kolba Mihály Fiai papíripargyára, Diósgyőr, Borsod várm. (1769)

4. Copony Márton szalmapapír- és lemezgyára, Prázmár, Brassó vármegye (1845)

5. Copony Márton facsiszoló- és faanyaggyára, Zernest, Fogaras vármegye (1854)
6. Roxer Gyula csomagolópapirgyára, Nadabula, Gömör vármegye (1790)
7. Első magyar papíripar r.-t. papirgyára, Nagy-Szlabos, Gömör vármegye (1842)
8. Gyürky Pál papirgyára, Tiszolcz, Gömör vármegye (1772)
9. Ifj. Varga Dániel és Babos Sándor papírolemezgyára, Kolozsvár (1887)
10. Rózsahegy cellulose- és papirgyár r.-t. cellulose- és papirgyára, Rózsahegy, Liptó vármegye (1890)
11. Weil József papírolemezgyára, Budapest (1895)
12. Zaitschek Alajos papírolemezgyára, Budapest (1886)
13. Spiegel Vilmos és Társa papirgyára, Kis-Szeben, Sáros vármegye (1704)
14. Péterfalvai papirgyár r.-t. papirgyára, Péterfalva, Szeben vármegye (1875)
15. Cziser László papirgyára, Poprád, Szepes vármegye (1693)
16. Merckens Károly János papír- és papírolemezgyára, Bobot, Trencsén vármegye (1877)
17. Mihalik Károly csomagolópapír- és lemezgyára, Kis-Szlatina, Trencsén vármegye (XVIII.század?)
18. Cs. és kir. szab. Hermaneczi papirgyár, Hermánd, Zólyom vármegye (1829)
19. Spaniol Anna, Emma, Mária és Friderika csomagoló-papirgyára, Zólyom-Lipcse, Zólyom vármegye (1783)
20. Smith és Meynier papirgyára, Fiume (1828)
21. Zágrábi papirgyár r.-t., Zágráb (1895)

Ezekből a papirgyárakból három volt a mai Magyarország területén és közülük egy még ma is létező, működő gyár a Kolba Mihály Fiai papirgyárának utóda, a Diósgyőri Papirgyár.

A statisztikai felmérések adatainak összehasonlításával képet kapunk a gyárak számának alakulásáról. Erről ezt írják:

Az 1871. évtől 1884-ig a gyárak száma hirtelen fogyott, 1884-től 1890-ig hárommal emelkedett, ez időtől fogva pedig az előttünk fekvő felvételig ismét hirtelen fogyott, az apadás tehát 1871 óta csaknem szünet nélkül tart s végeredményben 9-et tesz. Kétségtelen ugyan, hogy az 1871. évi állapothoz viszonyítva megállapítható apadás magában véve még nem adhat okot aggodalomra, mert az 1871. évben üzemben volt ipartelepek közül éppen a legkisebbek s a versenyt megállani nem tudók szüntették be üzemüket s a mit a papirosgyártás a telepek számá-

nak csökkenésével veszített, azt bőven pótolta egyes életképes gyárak nagyobbítása és újak keletkezése. ... Ezzel szemben a legkomolyabb megfontolást érdemli az a sajnálatos körülmény, hogy a papirosgyárak száma 1890-től 1898-ig hirtelen megfogyatkozott.

A gyárak földrajzi fekvését vizsgálva ezt írja a könyv: *Magyarország 63 megyéje közül papirosgyártásunk 15 vármegye közt oszlik meg. E 15 vármegye közül 9 a szűkebb értelemben vett Magyarországon, 6 pedig az erdélyi részekben fekszik.*

Ez után a gyárak keletkezésével és átalakításával foglalkozik a könyv. Ebből a részből az alapítási év (amit zárójelben a gyárak felsorolásánál feltüntetünk) tekintetében érdekesnek tűnik a következő:

A XVIII. században 6, jelenleg is üzemben álló gyártelepünk alapított, a melyek közül a jelenleg Spiegel Vilmos és Társa tulajdonában levő kisszebeni, sárosvármegyei papirgyár 1704-ben keletkezett s így már csaknem kétszáz év óta áll fenn. Régiség tekintetében ez után következik a Kolba Mihály fiai papirgyára Diósgyőrött, Borsod vármegyében, melynek alapítási éve 1769.

A gyárak tulajdonosait vizsgálva a következő összegezést találjuk a könyvben:

A gyárak tulajdonosainak vagy igazgatóinak honosságát vizsgálva, azt találjuk, hogy azok honossága 26 gyárnál magyar, 3-nál osztrák, egynél pedig német s így elmondhatjuk, hogy papirgyártásunk túlnyomólag magyar kezekben van ...A Magyarországon lévő 5 papirosgyári részvénytársaság közül négynek igazgatója magyar honos, kivételt csupán a Péterfalvai papirgyár r.t. képez, a melynek igazgatója ausztriai honosságú, a mint hogy a társaság maga is osztrák.

A Papirosanyag- és papirosgyártás című könyvet 1982-ben Szilágyi Ottó a Szolnoki Papirgyár akkori igazgatója másolatban a Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület tagjainak hozzáférhetővé tette.

Akinek még sem lenne meg, vagy talán már régen olvasta, érdekesek lehetnek a könyv további adatai és következtetései is, ezzel a következő rész fog foglalkozni.

(A magyar korona országainak gyáripara az 1898. évben. XIII. füzet Papirosanyag- és papirosgyártás. Budapest, Kereskedelemügyi M. kir. minister, 1901. 139 p.

Tarján Ferencné